

боці Дніпра у Олександрівську та Нікополі. Тільки 9-20 січня 1920 р. Червона Армія, що прийшла на зміну білим, ліквідувала останні осередки "махновської держави". Влітку 1920 р. Махно намагався створити "вільний район" на Полтавщині, у вересні 1920 р. – у районі Луганська, а у листопаді 1920 р. – в районі Гуляй-Поля, але всі ці спроби були придушені Червоною армією та ЧК.

Будівництво махновської самоврядування розбилося об мур ворожості, насильства, незрозуміння. Махновське "ідеальне суспільство" будувалося селянами, розлюченими війнами, здиством, насильством, а жорстокий час диктував презирство до ідеалізму. Розвиток моралі та цивілізації ще не досяг "ідеальної людини", яка й мала б жити в "суспільстві анархії". Анархістське суспільство створювалося в самому епіцентрі пекла громадянської війни, де військове питання домінувало над усіма іншими сторонами життя "махновської держави".

Література

1. *Ракитов Г. Письма о махновцах. - Екатеринослав. 1920.-С. 4.*
2. *Звезда. - Екатеринослав. - 1919. - 23 ноября.*
3. *Проект Декларации Революционно-повстанческой армии Украины. - Александровск. 1919.*
4. *Путь к свободе. - Екатеринослав. - 1919. - 30 листопада.*
5. *Щап З. Анархо-махновщина в Екатеринославе // Вестник профсоюзного движения Украины. - 1923. - №14. - С. 78; Єрде Д. Програма анархо-махновщини // Літопис революції. - 1930. - №1. - С. 16.*

ПОЛЬСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ У 1917 – НА ПОЧАТКУ 1918 рр.

*Сацький П. В., канд. істор. наук, асистент кафедри політичної історії
КНЕУ*

5 листопада 1916 р. за ініціативи Німеччини й Австро-Угорщини було відновлено польську державність. Цей акт стимулює активізацію громадсько-політичної діяльності поляків Правобережної України.

На Правобережній Україні поміщиками-землевласниками були переважно представники польської національності. Українська Центральна рада, прагнучи забезпечити свою легітимність діяла у межах законодавства колишньої Російської імперії. Тому лише після опублікування РНК у Петрограді Декрету "Про землю" Центральна рада в Третньому універсалі проголосила визнання землі народним надбанням [9, 513 – 515], тобто, заклала правові основи для ліквідації поміщицького землеволодіння. Після жовтневих подій 1917 р. правова ситуація в Україні

залежала від ситуації у Петрограді та інших частинах Росії. Стабільність політичних позицій Української Центральної Ради як виразника інтересів українців вимагала на кінець 1917 р. максимального зменшення впливу загальноросійських політичних процесів на Україну, а це було можливо за встановлення чітких територіальних меж проголошеної Третім Універсалом УНР.

Поляки, котрі проживали на Правобережній Україні, визнавали право українців на державність. Адже фронтова лінія між Росією та Центральними державами робила не можливим розгляд питання інтеграції Правобережної України до державницьких процесів на територіях заселених переважно поляками та контрольованих німецькими й австро-угорськими військами. Після початку переговорів між Росією та Центральними державами про мир 9 грудня 1917 р., виникла можливість для визнання України Центральними державами правонаступницею колишньої Російської імперії. Визнавши за делегацією УНР право брати участь у Брест-Литовській мирній конференції на початку січня 1918 р. Німеччина й Австро-Угорщина зробили фактичні кроки у цьому напрямку.

Так як Польща також утворювалася за сприяння, в тому числі і правового, Центральних держав, поляки Правобережної України мали сприйняти позицію Німеччини й Австро-Угорщини щодо становлення України як незалежної держави як факт.

Самі ж поляки прагнули використати факт наявності великої земельної та майнової власності на території Правобережної України для становлення своєї державності в територіальних межах Речі Посполитої до її поділів [5, 225-226]. У відносинах між відновленою Польською державою й Центральними державами, між Тимчасовим урядом та відновленою Польщею за ініціативи російського Тимчасового уряду у вигляді Ліквідаційної комісії Царства Польського польськими організаціями практикувалося прагнення апелювати до правонаступності Речі Посполитої до її поділів. На це прагнули спиратися і поляки на території України. Фінансовим виразом польської територіальної легітимності на землі Правобережної України ставало саме поміщицьке землеволодіння поляків. Така позиція поляків імпонувала Німеччині котра розглядала можливість сприяти гарантуванню недоторканості польського поміщицького землеволодіння, а також, ставила питання про повернення полякам конфіскованих в 1863-64 рр. російським урядом земель.

Опора на польських землевласників на українських землях давала Німеччині й Австро-Угорщині додаткові важелі впливу на уряд УНР, після підписання із нею Брест-Литовського договору, заради отримання можливості забезпечити безперебійне постачання з території України

продовольства. Виконання частини зобов'язань УНР перед Центральними державами могло бути політичною платою поляків за забезпечення недоторканості їхніх земель. Німці також розглядали можливість розгляду на Брест-Литовській конференції польського питання з метою тиску на Росію та союзні у війні проти Четверного союзу держави [8, 119]. Крім того, Центральні держави прагнули покласти на Польщу частину військового боргу Росії, а залучення додаткових матеріальних ресурсів українських поляків дозволяло зробити вирішення цієї проблеми більш реальним. У виробництві ж продовольства на Правобережній Україні найбільшою була на початок XX ст. частка польських землевласників [1, 138]. Значення у міжнародній політиці факту контролю над функціонуванням аграрного сектора на українських територіях та процесом реалізації його продукції виявлялося також і під час радянсько-польських переговорів у Ризі в 1920-21 рр. [4, Арк. 3].

У період роботи Брест-Литовської мирної конференції Україна знаходилася у стані війни із Радянською Росією на відміну від польських організацій на Правобережній Україні та військових формувань утворених за сприяння військових місій Антанти. Наприкінці січня 1918 р. територія УНР була контрольованою військами Радянської Росії. Отже, польські поміщики на Правобережній Україні були більш надійним і в політичному, і в правовому відношенні гарантом можливості отримання Центральними державами необхідного їм продовольства, на відміну від українського керівництва, котре не мало змоги повноцінно контролювати території котрі перебували під його юрисдикції згідно Третього Універсалу вже на березень-квітень 1918 р.

Але Українська Центральна Рада, на відміну від поляків, мала політичну перевагу в більшій ступені своєї правонаступності Російської імперії оскільки у творенні Української Народної Республіки спиралася на представницькі органи в адміністративних одиницях колишньої імперії, відповідно діяла у правових межах, діючих наприкінці 1917 р. [6, Арк. 42]. Відповідно, могло надійно забезпечити політичні підвалини вирішення продовольчого питання згідно діючих норм міжнародного права й згідно з останніми, як вбачали представники Центральних держав, більш надійно гарантувати недоторканість поміщицького землеволодіння поляків. Німеччина й Австро-Угорщина прийняли умови УНР на Брест-Литовській конференції щодо включення до її складу значної частини російської Польщі [7, 311].

Польське поміщицьке землеволодіння на Правобережній Україні мало своє значення як матеріальний вираз права на територіальну легітимізацію польської державності в межах до поділів Польщі у зв'язку із тим, що Центральні держави відновлювали польську державу в обме-

жених територіально межах, на основі особистих уній із сусідніми політичними утвореннями монархічної форми правління, котрі були складовими центральних держав, як Австрія, Угорщина тощо, а також, Центральні держави не мали єдиної позиції щодо політичного майбутнього польських земель, так як розглядалися як австро-польський так і німецько-польський варіанти вирішення «польського питання» [3, 93].

Відповідно, виникали підстави у польських політичних організацій зробити спробу створення польського державно-політичного утворення на території Правобережної України на якій були присутніми також польські військові формування. Ідея створення за ініціативи поляків державного утворення на території колишньої Російської імперії на білоруських землях була у політичного керівництва Австро-Угорщини. На цих територіях у 1918 р. знаходилися військові формування укомплектовані поляками, зокрема 1-й польський корпус під командуванням Довбор-Местицького котрий зайняв про німецьку позицію, та польські поміщицькі господарства [2, 235]. Тим більше, що поляки на Правобережній Україні були дуже політично активними та своїми поміщицьким господарствами створювали економічний кістяк можливого державного утворення.

У зв'язку із неузгодженістю шляху вирішення польського питання між Німеччиною та Австро-Угорщиною, а також внутрішніми розбіжностями між польськими політичними силами щодо майбутнього Польщі виникали у представників Центральних держав навіть ідеї створення незалежної польської держави на чолі котрої можливим було поставити монарха із дому сусідніх монархій, зокрема, Габсбургів. Представники Австро-Угорщини не розглядали Польщу як самостійне політичне утворення, на основі якого вони могли б ініціювати створення коронної землі у своїй імперії за прикладом Угорщини (Транслейтанії). Висловлювалася форма інтеграції Польщі до Австро-Угорщини шляхом приєднання її до Галичини (коронної землі у складі Австро-Угорщини) [2, 235].

Німеччина й Австро-Угорщина відчували небезпеку втрати правових можливостей для інтеграції до свого складу польських територій. Адже утворення Польської держави за рахунок територій колишньої Російської імперії створювало суб'єкта міжнародного права котрий мав би змогу претендувати на інтеграцію польських територій у складі Німеччини та Австро-Угорщини. Тому зрозумілою є й принципова позиція Німеччини щодо вирішення польського питання шляхом покладення на польські території колишньої Російської імперії частини військового боргу Німеччини й Австро-Угорщини. Таким чином закріплювалася правовим шляхом її інтегрованість до складу однієї із Централь-

них держав, найбільш вірогідно Австро-Угорщини. Німеччина також прагнула встановити свій контроль над промисловістю й залізницями на польських територіях. Це мало сприяти контролюваності польського державного (коронного) утворення у складі Австро-Угорщини та забезпеченню неможливості для нього створити свою державу не спираючись на Центральні держави. За даних умов Німеччина й Австро-Угорщина фактично гарантували існування польської держави та мали вирішальну позицію щодо її територіальних меж, зовнішньополітичних орієнтирів тощо.

Існування ж незалежної України та поширення юрисдикції її уряду на ряд територій котрі входили до складу Речі Посполитої дозволяло зробити неможливою ліквідацію дії договорів про поділи Польщі, укладених наприкінці 18 ст., до чого прагнули Німеччина й Австро-Угорщина щоб не допустити відродження Польської держави в межах Речі Посполитої до поділів.

Також Центральні держави прагнули не допустити до врегулювання польських справ Радянську Росію, котра хотіла ініціювати перегляд всієї довоєнної системи міжнародних відносин. Саме тому Центральні держави наполягали щоб Польщу представляли на Брест-Литовській конференції представники влади, сформованої під контролем окупаційних властей. Для цього правові підстави у Центральних держав були. Адже за їхньої ініціативи, користуючись династичним впливом на польські території, було створено Регентську раду Польщі ще у 1916 р. Радянська Росія спираючись на свою ініціативу по створенню системи Рад котрі мали змогу ініціювати процес реалізації права народів на самовизначення, поляків у тому числі. Україна ж як держава, УНР, відмежовувала етнічні польські території від політичного впливу Радянської Росії.

Таким чином, політичний вплив польського населення на загально-російські процеси й міждержавні відносини у 1917 – на початку 1918 р. був надзвичайно великий. Тому в розбудові УНР та її інтеграції у систему міжнародних відносин Українська Центральна Рада змушена була рахуватися із позицією польського населення ті їхніх громадсько-політичних об'єднань. Особливе місце посідало польське питання у процесі мирних переговорів між УНР та країнами Четверного союзу на конференції у Брест-Литовську, котра мала вирішальне значення в становленні української державності.

Література

1. Даниель Бовуа *Битва за землю в Україні 1863-1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах.* – К., 1998. – 336 с.

2. *Донесение представителя МИД Австро-Венгрии в Люблине Э. Хейнинга министру иностранных дел Австро-Венгрии О. Чернину о затруд-*

нительном положении оккупационных властей в связи с мирными переговорами в Брест-Литовске. Люблин, 16 января 1918 г. // Док. и мат. по истории советско-польских отношений. – Т. 1. – М., 1963. – 548 с.

3. Запись совещания представителей имперских ведомств. Берлин, 18 декабря 1917 г. // Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапальского договора. Сборник документов. – Т. 1. – М., 1968. – 758 с.

К вопросу о вывозе хлеба из Украины. К докладу т. Раковскому // ЦДА-ВО України. – Ф. Р-4 сч., Оп. 1 с., – Спр. 14.

4. Письмо представителей блока Национального единства Я. Радзивилла и Ф. Пуласского Регентскому совету с просьбой защитить имущество польских помещиков, с приложением меморандума польских помещиков. Стокгольм, 5 января 1918 г. // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – Т. 1. – М., 1963. – 548 с.

5. Постановление Харьковской Городской Думы 2-го Декабря 1917 года «О 3-емъ Универсалѣ Центральной Рады» // ЦДАВО України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 47.

6. Телеграмма председателя СДКПиЛ на мирной конференции в Брест-Литовске С. Бобиньского в Петроград о заключении Германией и Австрией сепаратного мира с Украинской радой. Брест-Литовск, 28 января (10 февраля) 1918 г. // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – Т. 1. – М., 1963. – 548 с.

7. Телеграмма статист-секретаря ведомства иностранных дел (Кюльмана. – Авт.) ведомству иностранных дел. Восточный фронт, 21 декабря 1917 г. // Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапальского договора. Сборник документов. – Т. 1. – М., 1968. – 758 с.

8. Третій Універсал Української Центральної Ради // Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – 608 с.

РОЛЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОНГРЕСУ У СТАНОВЛЕННІ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сторчаус В. С., аспірант кафедри історії України Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Успіхи українського національного руху перших тижнів революції надихали керівників Центральної ради на творчу роботу. Однак відразу ж виявилася потреба у політично-організаційному й правовому підкріпленні самої ради, тобто необхідно було перетворити її на повноважний орган національного і територіального представництва всієї України. Це й спричинило скликання Українського національного конгресу. Він працював з 6 по 8 квітня 1917 р. у Києві. В його роботі взяли участь понад 900 делегатів з правом голосу від усіх українських партій, спілок,